

Helsinki 26.3.2009

Tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle

Lausuntona *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi* -mietinnöstä **Tieteellisten seurain valtuuskunta** lausuu kunnioittavasti seuraavan.

HYMY II-työryhmän mietintö sisältää tärkeitä huomioita eettisen ennakoarvioinnin tarpeesta humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Suositukset ovat pääosin asianmukaisia. Humanistis-yhteiskuntatieteellisten tutkimusongelmien kuvauksessa on kuitenkin muutamia epäilyttäviä lähtökohtia. Humanistinen tutkimus on toki usein luonteeltaan ns. perustutkimusta, jossa välitön hyöty ihmisille tai yhteiskunnalle on vaikeasti mitattavissa. Kuitenkin silloin, kun tutkimuksessa kerätään aineistoa ihmisten eli tutkimuskohteen kanssa vuorovaikutuksessa ja etenkin silloin, jos kerätään tavalla tai toisella eettisesti ongelmallista aineistoa, tutkimuksen hyöty tutkimuskohteelle ja hänen vertaisilleen (tai yhteiskunnalle) tulisi lähtökohtaisesti pystyä arvioimaan. Usein onkin kysymys soveltavasta tutkimuksesta.

Humanistinen tutkimus, silloin kun se on tieteellisesti tasokasta, ei ole lähtökohtaisesti tutkimusasetelmaltaan ja kysymyksenasettelultaan ”avointa” tai ”epämääräistä” (s. 16). Tällaisen tiedon levittäminen arvovaltaisessa mietinnössä on humanistisille aloille haitallista. Myös kentälle lähtevän etnografian on tarvittaessa pystyttävä kuvaamaan tutkimuskysymyksensä, tavoitteensa ja menetelmänsä.

Työryhmä on joutunut muotoilemaan hyöty/riski -dikotomiaa uusin sanoin (s.22). On ongelmallista, jos haastattelujen tai osallistuvan havainnoinnin kautta tehdään ihmistieteellistä tutkimusta, jonka hyötyä tutkimuskohteelle ja hänen kaltaisilleen (vrt. lääketiede) ei voida määritellä (”Tutkimuksen (välittömän) hyödyn arvioiminen on siten vaikeaa, usein jopa mahdotonta”). Valtuuskunta korostaa, että tutkijalla on myös humanistis-yhteiskuntatieteellisillä aloilla pystyttävä perustelemaan tarve tehdä juuri tämä tutkimus.

Eettisen ennakoarvioinnin tarve olisi järkevää humanistisilla ja yhteiskunnallisilla aloilla selvästi ja yksiselitteisesti rajoittaa tutkimukseen, jossa aineistoa kerätään vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. Tämä rajaa suurimman osan ainakin humanistista perustutkimusta arviointitarpeen ulkopuolelle ja vähentää lisääntyvän byrokratian pelkoa.

Työryhmän näkemys (s. 19–20), että eettisyyteen kasvatetaan läpäisyperiaatteella läpi opintojen, on kannatettavaa ja tärkeää. Tähän tulee kannustaa koko tiedeyhteisöä kaikilla aloilla. Sen lisäksi on hyvä järjestää erillisiä tutkimusetiikan kursseja. Samoin valtuuskunta pitää tärkeänä huomiota, että tutkimuksen eettisyyteen tulee kiinnittää huomiota tutkimussuunnitelmaa ja tutkimusta arvioitaessa (s.14).

Lisäksi valtuuskunta korostaa, että vaikka historiantutkimuksessa ei ole ennakoarviointia vaativia tutkimusmenetelmiä, se ei poista tutkimuseettisen koulutuksen tarvetta. Lähihistorian tutkija tarvitsee ohjeita siitä, millaisia tietoja elossa olevista tai lähimenneisyydessä eläneistä ihmisistä (sellaisista, joiden lapset ja lapsenlapset elävät keskuudessamme) voi julkaista. Historioitsijan täytyy myös pystyä arvioimaan, ovatko (ja jos niin miten) arkaluonteiseksi katsottavat asiat vaikuttaneet kyseisen henkilön toimintaan tutkittavassa asiassa.

Valtuuskunta puoltaa esitystä, että muiden kuin lääketieteen ja hammaslääketieteen erityiset eettiset vaatimukset otetaan huomioon sairaalassa tehtäviä tutkimuksia ennakoarvioitaessa.

Työryhmä ehdottaa alueellisten eettisten toimikuntien perustamista. Yliopistoilla on yliopisto- ja laitoskohtaisia eettisiä toimikuntia, joten päällekkäisiä rakenteita tulisi välttää. Asian käsittely ei saa kohtuuttomasti hidastaa tutkimuksen aloittamista.

Tieteellisten seurain valtuuskunnan puolesta

Ilkka Niiniluoto
puheenjohtaja

Aura Korppi-Tommola
toiminnanjohtaja